

Alkalmazott modul: Programozás

10. előadás

**Objektumorientált programozás:
tervezés és megvalósítás**

Giachetta Roberto
groberto@inf.elte.hu
http://people.inf.elte.hu/groberto

Objektumorientált programozás

Kialakulása

- A procedurális programozási paradigma összetett alkalmazások esetén számos korlátozást tartalmaz:
  - a program nem tagolható kellő mértékben
  - az adatok élettartama nem eléggé testre szabható
  - a feladat módosítása utóhatásokkal rendelkezhet
- Ezek megoldása a *felelősség továbbadása*
  - *programegységeket* alakítunk ki, amely rendelkeznek saját adataikkal és műveleteikkel, ezeket egységbe zárjuk, megvalósításukat elrejtjük
  - a feladat megoldását a programegységek együttműködésével, *kommunikációjával* valósítjuk meg

Objektumorientált programozás

Objektumok

- *Objektumnak (object)* nevezzük a feladat egy adott tárgyköréért felelős programegységet, amely tartalmazza a tárgykör megvalósításához szükséges adatokat, valamint műveleteket
  - az objektum működése során saját adatait manipulálja, műveleteit futtatja és kommunikál a többi objektummal
  - pl.: egy téglalap
    - adatai: szélessége és magassága
    - műveletei: területkiszámítás, méretváltoztatás
  - pl.: egy verem adatszerkezet
    - adatai: elemek tartalmazó tömb és a felhasznált méret
    - műveletei: push, pop, top

Objektumorientált programozás

Objektumok állapotai

- Az objektumok *állapottal* (state) rendelkeznek, ahol az állapot mezőértékeinek összessége
  - két objektum állapota ugyanaz, ha értékeik megegyeznek (ettől függetlenül az objektumok különbözőek)
  - az állapot valamilyen *esemény* (műveletvégzés, kommunikáció) hatására változhat meg
- A program teljes állapotát a benne lévő objektumok összállapota adja meg
- Az objektumok *életciklussal* rendelkeznek, létrejönnek (a konstruktorral), működést hajtanak végre (további műveletekkel), majd megsemmisülnek (a destruktoral)

Objektumorientált programozás

Objektum-orientált programok

- *Objektum-orientáltak* nevezzük azt a programot, amelyet egymással kommunikáló objektumok összessége alkot
  - minden adat egy objektumhoz tartozik, és minden művelet egy objektumhoz rendelt tevékenység, nincsenek globális adatok, vagy globális műveletek
  - a program így kellő tagoltságot kap az objektumok mentén
  - az adatok élettartama így összekapcsolható az objektum élettartamával
  - a módosítások általában az objektum belsejében véghezvihetők, ami nem befolyásolja a többi objektumot, így nem szükséges jelentősen átalakítani a programot

Objektumorientált programozás

Objektum-orientált programok

- Az objektum-orientáltság öt alaptényezője:
  - *absztrakció*: az objektum reprezentációs szintjének megválasztása
  - *enkapszuláció*: az adatok és alprogramok egységbe zárása, a belső működés elrejtése
  - *nyílt rekurzió*: az objektum mindig látja saját magát, elérí műveleteit és adatait
  - *öröklődés*: az objektum tulajdonságainak átruházása más objektumokra
  - *polimorfizmus és dinamikus kötés*: a műveletek futási időben történő működéshez kötése

Objektumorientált programozás

Osztályok

- Az objektumok viselkedési mintáját az *osztály* tartalmazza, az osztályból *példányosíthatjuk* az objektumokat
  - tehát az osztály az objektum típusa
- Az osztályban tárolt adatokat *attribútumoknak*, vagy *mezőknek* (*field*), az általa elvégezhető műveleteket *metódusoknak* (*method*) nevezzük, együtt ezek az osztály *tagjai* (*member*)
- Az osztály tagjainak szabályozhatjuk a láthatóságát, a kívülről látható részét *interfésznek*, a kívülről nem látható részét *implementációnak* nevezzük
  - a metódusok megvalósítása az implementáció része, tehát más osztályok számára a működés mindig ismeretlen

ELTE IK, Alkalmazott modul: Programozás 10:7

Objektumorientált programozás

Osztályok megvalósítása

- Az osztályokat minden nyelv más formában valósítja meg, de az általános jellemzőket megtartja
- A C++ programozási nyelv támogatja az objektumorientált programozást, noha alapvetően procedurális
- A C++ osztály szerkezete:


```
class/struct <osztálynév> {
public/private:
  <típus> <mezőnév>;
  ...
  <típus> <metódusnév> ([ <paraméterek> ]) { ... }
  ...
};
```

ELTE IK, Alkalmazott modul: Programozás 10:8

Objektumorientált tervezés

Szoftverek tervezése

- A program szerkezetének és működésének megtervezése az osztályok és objektumok szempontjából történik
  - a *statikus tervezés* során az objektumok, osztályok felépítését és kapcsolatait határozzuk meg
  - a *dinamikus tervezés* során az objektumok, osztályok közötti kommunikáció folyamatát, az állapotváltoztatásokat határozzuk meg
- Az objektumorientált tervezés eszköze a *Unified Modeling Language* (UML), amely egy grafikus programozási nyelv
  - 13 diagramtípust biztosít a program szerkezetének és működésének megtervezésére

ELTE IK, Alkalmazott modul: Programozás 10:9

Objektumorientált tervezés

Az UML nyelv

- Az UML a szoftverrendszert a következő szempontok szerint tudja jellemezni:
  - funkcionális modell*: a szoftver funkcionális követelményeit és a felhasználóval való interakciókat adja meg
    - pl.: felhasználói esetek diagramja, kihelyezési diagram
  - szervezeti modell*: a program felépítését adja meg, milyen osztályok, objektumok, relációk alkotják a programot
    - pl.: osztálydiagram, objektumdiagram
  - dinamikus modell*: a program működésének lefolyását, az objektumok együttműködésének módját ábrázolja
    - pl.: állapotdiagram, szekvenciadiagram

ELTE IK, Alkalmazott modul: Programozás 10:10

Objektumorientált tervezés

Az UML nyelv

ELTE IK, Alkalmazott modul: Programozás 10:11

Objektumorientált tervezés

Az osztálydiagram

- Az *osztálydiagram* a programban szereplő osztályok szerkezetét, és a közöttük lévő kapcsolatokat definiálja
  - az osztálynak megadjuk a nevét, valamint mezőinek és metódusainak halmazát (típusokkal, paraméterekkel)
  - megadjuk a tagok láthatóságát látható (+), illetve rejtett (-) jelölésekkel

```

classDiagram
    class <osztálynév> {
        - <mezőnév> :<típus>
        ...
        + <metódusnév>(<paraméterek>) :<típus>
        ...
    }
  
```

ELTE IK, Alkalmazott modul: Programozás 10:12

Objektumorientált tervezés

Példa

Feladat: Valósítsuk meg a téglalap (**Rectangle**) osztályt, amely utólag átméretezhető, és le lehet kérdezni a területét és kerületét.

- a téglalaprak a feladat alapján elég a méreteit letárolni (**_height**, **_width**), amelyek egész számok lesznek
- ezeket a későbbiekben lekérdezhettük (**getWidth()**, **getHeight()**), vagy felülírhatjuk (**setWidth(int)**, **setHeight(int)**)
- lehetőséget adunk a terület, illetve került lekérzésére (**area()**, **perimeter()**)
- lehetőséget adunk a téglalap létrehozására a méretek alapján (**Rectangle(int, int)**)

ELTE IK, Alkalmazott modul: Programozás

10:13

Objektumorientált tervezés

Példa

Tervezés:

Rectangle	
-	_width :int
-	_height :int
+	Rectangle(int, int)
+	area() :int
+	perimeter() :int
+	getWidth() :int
+	getHeight() :int
+	setWidth(int) :void
+	setHeight(int) :void

ELTE IK, Alkalmazott modul: Programozás

10:14

Objektumorientált tervezés

Példa

Megoldás:

```
class Rectangle // téglalap osztálya
{
private:
    int _width; // szélesség
    int _height; // magasság

public: // látható rész
    Rectangle(int w, int h) { ... }
    // 2 paraméteres konstruktor művelet
    int area(); // téglalap területe
    int perimeter(); // téglalap kerülete
    ...
};
```

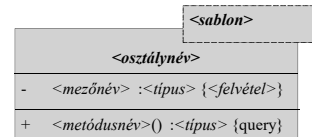
ELTE IK, Alkalmazott modul: Programozás

10:15

Objektumorientált tervezés

Az osztálydiagram

- Az osztálydiagram számos kiegészítést tartalmazhat
  - feltételeket szabhatunk a mezőkre, metódusokra a {...} jelzéssel (pl. a lekérdezt a {query} jelzéssel jelölünk)
  - adhatunk az osztálynak sablonparamétert
  - további tulajdonságokat jelölhetjük, illetve csoportba foglalásokat végezhetünk a <<...>> jelzéssel

ELTE IK, Alkalmazott modul: Programozás

10:16

Objektumorientált tervezés

Példa

Feladat: Valósítsuk meg a verem (**Stack**) osztályt, ahol tetszőleges számban helyezhetjük a verembe az elemeket.

- a verem műveletei a behelyezés (**push**), kivétel (**pop**), tetelem lekérdezés (**top**) lesznek, továbbá segédműveletként megjelenik az üresség (**isEmpty**), a méret (**size**) lekérdezés, valamint a kiürítés (**clear**)
- annak érdekében, hogy a verem bármilyen elemet fogadhasson, sablonosan fogalmazzuk meg
- a tetszőleges bővíthetőség érdekében dinamikus tömbbel valósítjuk meg (**_values**), amely automatikusan méreteződik (**resize** segédművelettel) elem hozzáadásakor, illetve törlésekor

ELTE IK, Alkalmazott modul: Programozás

10:17

Objektumorientált tervezés

Példa

- eltároljuk a teljes és a felhasznált méretet (**_size**, **_top**), amely nem lehet negatív
- a dinamikus reprezentáció miatt megvalósítjuk a konstruktor mellett a destruktort, másoló konstruktort, valamint értékadás operátort
- a mezőket, valamint a átméretező segédműveletet elrejtjük
- a lekérdező műveleteket (**top**, **isEmpty**, **size**) konstanssá alakítjuk, így konstans példányra is meghívhatóak lesznek

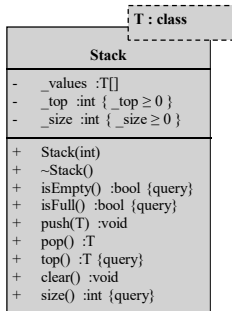
ELTE IK, Alkalmazott modul: Programozás

10:18

Objektumorientált tervezés

Példa

Tervezés:

ELTE IK, Alkalmazott modul: Programozás

10:19

Objektumorientált tervezés

Példa

Megoldás:

```
template <class T>
class Stack { // verem osztály
private:
    T* _values;
    int _top;
    int _size;
    void resize(int newSize);
public:
    Stack();
    Stack(const Stack<T>& other);
    ~Stack();
    bool isEmpty() const;
    ...
}
```

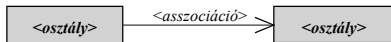
ELTE IK, Alkalmazott modul: Programozás

10:20

Objektumorientált tervezés

Objektumok közötti kapcsolatok

- Az alkalmazásokban rendszerint több osztály szerepel, amelyek objektumai kommunikálhatnak egymással, ezért az osztályok között relációkat állíthatunk fel
- az *asszociáció* (association) egy kommunikációs kapcsolat, ahol egy objektum üzenetet küldhet egy (vagy több) további objektumnak

- a kommunikáció lehet irányított, irányítatlan (kétirányú), reflexív (saját osztály másik objektumára)
- az osztályoknak lehet *multiplicitása*, ami a relációbeli számosságukra utal

ELTE IK, Alkalmazott modul: Programozás

10:21

Objektumorientált tervezés

Példa

Feladat: Valósítsuk meg a 2D koordináta-rendszerben ábrázolható pontokat (**Point**), valamint vektorokat (**Vector**). A pontok eltolhatóak vektorral, illetve megadható két pont távolsága. A vektornak ismert a hossza.

- a pont ábrázolható a vízszintes és függőleges értékkel (**_x**, **_y**), amelyek lekérdezhetőek (**getX()**, **getY()**) lekérdezhető a távolsága egy másik ponthoz képest (**distance(Point)**), valamint eltolható egy vektorral (**move(Vector)**)
- a vektor ábrázolható a vízszintes és függőleges eltéréssel (**_deltaX**, **_deltaY**), amelyek lekérdezhetőek (**getDeltaX()**, **getDeltaY()**), ahogy a hossza (**length()**) is

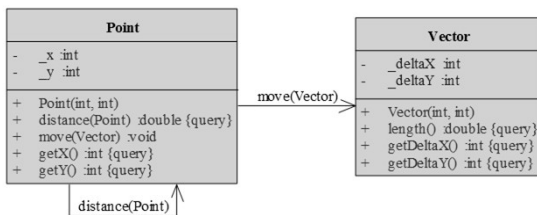
ELTE IK, Alkalmazott modul: Programozás

10:22

Objektumorientált tervezés

Példa

Tervezés:

ELTE IK, Alkalmazott modul: Programozás

10:23

Objektumorientált tervezés

Példa

Megoldás (point.hpp):

```
#include <cmath>
#include "vector.hpp"

class Point { // 2D pont osztály
public:
    Point(int x = 0, int y = 0) { _x = x; _y = y; }
    double distance(Point p) const { ... }
    void move(Vector v) {
        _x += v.getDeltaX();
        _y += v.getDeltaY();
    }
    int getX() const { return _x; }
    ...
}
```

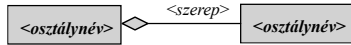
ELTE IK, Alkalmazott modul: Programozás

10:24

Objektumorientált tervezés

Objektumok közötti kapcsolatok

- Az **aggregáció** (*aggregation*) egy speciális asszociáció, amely az objektumok laza egymáshoz rendelését fejezi ki

- egy tartalmazási, rész/egész kapcsolatot jelent, amely állandó a két objektum között
- a részt vevő objektumok életpályája különbözik, egymástól függetlenül is léteznek
- az aggregált osztálynak lehet *szerepe*, ami a relációbeli minőségükre utal, ezt az adott végponton jelöljük (ez is megjelölhető láthatósággal)

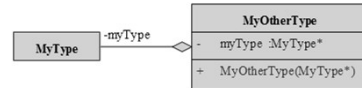
ELTE IK, Alkalmazott modul: Programozás

10:25

Objektumorientált tervezés

Objektumok közötti kapcsolatok

- aggregációs kapcsolat megvalósításakor az aggregált osztály egy hivatkozását (mutatóját, vagy referenciáját) tároljuk el, mivel így
  - nem kötjük össze a két objektum életpályáját (egyik megsemmisülése nem vonja maga után a másik megsemmisülését), így egymástól függetlenül kezelhetők
  - egy sekély másolatát kezeljük a megadott objektumnak
- pl.:

ELTE IK, Alkalmazott modul: Programozás

10:26

Objektumorientált tervezés

Objektumok közötti kapcsolatok

- pl.:

```
class SomeClass { ... }; // aggregált osztály
...
class OtherClass
{
private:
    SomeClass* someField; // egy mutatót tárolunk
public:
    OtherClass(SomeClass* s) : someField(s) { }
};
...
SomeClass sc;
OtherClass oc(&sc);
// csak sekély másolatot készítünk
```

ELTE IK, Alkalmazott modul: Programozás

10:27

Objektumorientált tervezés

Példa

Feladat: Valósítsuk meg a csoportosítható téglalapokat. A téglalapot (**Rectangle**) tetszőleges csoportba (**Group**) helyezhetjük (**insert(Rectangle)**), illetve kivethetjük belőle (**remove(Rectangle)**). Lehetőségünk van a csoportban lévő téglalapok összterületét (**area()**), illetve összkerületét (**perimeter()**) lekérdezni.

- a téglalap megvalósítása változatlan marad, a téglalapokat aggregációval rendeljük a csoporthoz
- egy téglalap több csoportban is szerepelhet, illetve egy csoportban tetszőleges sok téglalap lehet
- a csoportban felvesszük a téglalapok tömbjét (**_rectangles**)

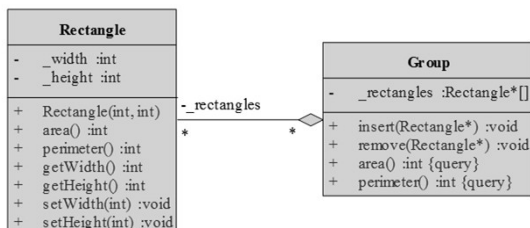
ELTE IK, Alkalmazott modul: Programozás

10:28

Objektumorientált tervezés

Példa

Tervezés:

ELTE IK, Alkalmazott modul: Programozás

10:29

Objektumorientált tervezés

Példa

Megoldás (group.hpp):

```
class Group {
private:
    vector<Rectangle*> _rectangles;
    // vector-t választunk a megvalósításban, és
    // csak hivatkozásokat kezelünk
public:
    void insert(Rectangle* rec);
    // csak hivatkozásokat veszünk át
    void remove(Rectangle* rec);
    double area() const;
    double perimeter() const;
};
```

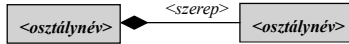
ELTE IK, Alkalmazott modul: Programozás

10:30

Objektumorientált tervezés

Objektumok közötti kapcsolatok

- A *kompozíció* (*composition*) egy speciális asszociáció, amely az objektumok szoros egymáshoz rendelését fejezi ki

- fizikai tartalmazást jelent, így nem lehet reflexív, vagy ciklikus
- a tartalmazott objektum életpályáját a tartalmazó felügyeli
  - a tartalmazó objektum megsemmisülésekor a tartalmazott is megsemmisül

ELTE IK, Alkalmazott modul: Programozás

10:31

Objektumorientált tervezés

Példa

Feladat: Valósítsuk meg a 2D koordináta-rendszerben ábrázolható téglalap (**Rectangle**) osztályt, amely párhuzamos/merőleges a koordinátatengelyre, lekérdezhető a területe, átméretezhető, illetve eltolható egy megadott vektorral.

- a téglalapot elhelyezzük a koordináta-rendszerben, amihez el kell tárolnunk legalább egy koordinátáját, legyen ez a bal alsó sarok (**_point**)
- ehhez szükséges a pont (**Point**) típusa, amit egybekötünk a téglalap élettartamával, azaz kompozícióval helyezzük a téglalapba
- a téglalap eltolásához (**move()**) igazából a bal alsó koordinátát kell eltolnunk

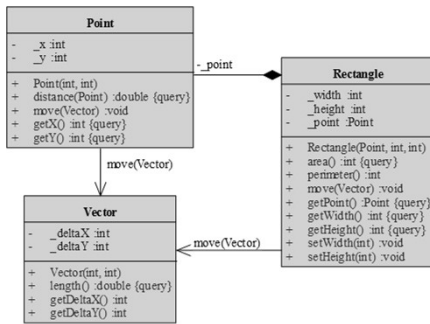
ELTE IK, Alkalmazott modul: Programozás

10:32

Objektumorientált tervezés

Példa

Tervezés:

ELTE IK, Alkalmazott modul: Programozás

10:33

Objektumorientált tervezés

Példa

Megoldás (rectangle.hpp):

```
#include "vector.hpp"
#include "point.hpp"

class Rectangle {
public:
    Rectangle(Point p, int w, int h) { ... }
    void move(Vector v) { _point.move(v); }
    ...
private:
    Point _point;
    ...
};
```

ELTE IK, Alkalmazott modul: Programozás

10:34

Objektumorientált programozás

Érték inicializálás

- Amennyiben egy osztály mezőként szerepel egy másik osztályban, még a konstruktor lefutása előtt inicializálni kell
  - amennyiben van paraméter nélküli konstruktora, ez automatikusan megtörténik
  - amennyiben csak paraméteres konstruktora van, az inicializálást manuálisan (a paraméterek megadásával) kell elvégezni, a konstruktor törzse előtt, kettősponttal megadva a megfelelő paraméterezést:

```
<osztálynév>(<típus> <paraméter>) :
    <mezőnév>(<kezdőérték>),
    <mezőnév>(<kezdőérték>), ... {
    ... // konstruktor törzse
    }
```

ELTE IK, Alkalmazott modul: Programozás

10:35

Objektumorientált programozás

Érték inicializálás

- Pl.:

```
class Rectangle { // téglalap osztály
    ...
    Rectangle(Point p, int x, int y);
};
...
Rectangle::Rectangle(Point p, int x, int y)
    : _point(p) // inicializálás
{
    _width = w > 0 ? w : 0;
    _height = h > 0 ? h : 0;
    // további kezdőértékek beállítása
}
```

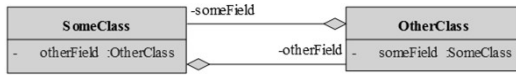
ELTE IK, Alkalmazott modul: Programozás

10:36

Objektumorientált programozás

Ciklikus aggregáció

- Az osztályok közötti kapcsolatok könnyen ciklikussá válhatnak
  - pl. két osztály kölcsönösen hivatkozhat egymásra, azaz aggregálhatja a másik osztály egy példányát

- Ez a megvalósításban azt eredményezné, hogy mindkét osztálynak ismernie kell a másikat
  - egy fájlban mindkettőnek meg kell előznie a másikat
  - külön fájlok esetén mindegyikbe kell hivatkozni (másolni) a másikat (`#include`)

ELTE IK, Alkalmazott modul: Programozás

10:37

Objektumorientált programozás

Osztálydeklarációk

- A ciklikus relációk feloldásáért osztálydeklarációkat kell alkalmaznunk, amely során csak az osztály nevét adjuk meg
  - ezzel jelöljük, hogy a megadott osztály létezik, de nem fedjük fel az interfészét (pl. konstruktor), így csak hivatkozást (referencia, mutató) adhatunk rá
  - pl. (`someclass.hpp`):

```
class OtherClass; // osztály deklarációja

class SomeClass {
    ...
    OtherClass* otherField;
    // a deklarált osztály felhasználható lesz
};
```

ELTE IK, Alkalmazott modul: Programozás

10:38

Objektumorientált programozás

Osztálydeklarációk

- ahhoz, hogy a megvalósítást is elérjük, a teljes osztályt be kell töltenünk (`#include`), ám ezt elég csak a törzsfájlból megtennünk, így elkerülve a ciklikus hivatkozást
  - pl. (`someclass.cpp`):

```
#include "someclass.hpp"
#include "otherclass.hpp"
// itt már használható a teljes osztálydefiníció

SomeClass::SomeClass()
{
    otherField = new OtherClass(...);
    // már ismert az interfész, és benne a
    // konstruktor
}
```

ELTE IK, Alkalmazott modul: Programozás

10:39

Objektumorientált programozás

Példa

Feladat: Készítsünk egy programot, amelyben egyetemi oktatók, hallgatók és kurzusok adatait tudjuk tárolni.

- a hallgató (`UniversityStudent`) és az oktató (`UniversityTeacher`) rendelkezik névvel, Neptun kóddal és jelszóval, valamint kurzusokkal, a hallgató ezen felül kreditekkel
- a kurzus (`Course`) rendelkezik névvel, oktatóval, hallgatókkal, kreditszámmal és maximális létszámmal
- a kurzus létrehozásakor megkapja az oktatót, amely szintén felveszi azt saját kurzusai közé, míg a hallgató felveheti a kurzust, amennyiben még van szabad hely (ekkor a kurzus megjelenik a hallgatónál, és a hallgató is a kurzusnál)

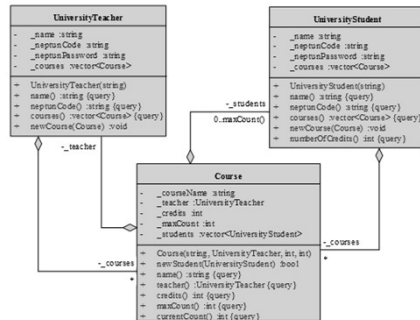
ELTE IK, Alkalmazott modul: Programozás

10:40

Objektumorientált programozás

Példa

Tervezés:

ELTE IK, Alkalmazott modul: Programozás

10:41

Objektumorientált programozás

Példa

Megoldás (`universityteacher.hpp`):

```
#include <vector>
#include <string>

class Course;

class UniversityTeacher // oktató osztály
{
    ...
    std::vector<Course*> _courses;
    // mutatókat tárolunk
    ...
};
```

ELTE IK, Alkalmazott modul: Programozás

10:42

Objektumorientált programozás

Példa

Megoldás (universitystudent.cpp):

```
...  
void UniversityStudent::newCourse(Course* c) {  
    if (c->newStudent(this))  
        // ha a kurzus felveszi a hallgatót  
        _courses.push_back(c);  
        // csak akkor veheti fel a hallgató a  
        // kurzust  
}  
...
```